

VALERIU PUȘCARIU

Izolarea și întinderea compactă a masivului Retezat, relieful său sălbatic, urmele glaciațiunii atât de expresiv reprezentate, flora și fauna bogate și bine conservate, ca și aspectele peisagistice unice în Carpați, au constituit tot atita determinante majore pentru înființarea primului nostru parc național, a cărui prestigiu a depășit de mult hotarele țării. Este concludent să ne reamintim în această privință de sublinierea ilustrului geograf francez Emmanuel de Martonne că în masivul Retezat „extensiunea înălțimilor ce trec de 2 000 m este mai mare aici decît în oricare altă parte a Carpaților și chiar în Alpi, la egală altitudine maximă”.

Situîndu-se astfel printre cele mai înalte masive ale Carpaților Meridionali, masivul Retezat domină de departe valea Mureșului și înălțimile domoale ale Munților Apuseni. Într-adevăr, cele peste 20 de vîrfuri ce trec de 2 300 m și alte aproape 40 de peste 2 200 m, fac ca înălțimea medie a masivului de aproximativ 2 350 m, să întrecă pe aceea a Munților Făgărașului, deși aceștia din urmă considerați de mulți geografi drept Alpii Transilvaniei, cuprind mai multe vîrfuri ce depășesc înălțimea de 2 500 m.

Întreaga masivitate a crestelor Retezatului se profilează impunător din Valea Streiului unde alcătuiește fundalul panoramic al largului bazin al Hațegului. Virfurile sale semețe, care se înalță cu mai mult de 2 000 m deasupra acestui bazin, sînt mărginite spre miazănoapte și răsărit de Țara Hațegului, iar spre miazăzi de Valea Jiului și de spintecătura văii Cernei. Numai spre apus limita lor este mai puțin conturată.

Suprafața întregului grup muntos, cunoscut sub denumirea de masivul Retezat, este de aproape 800 km², cuprinzînd 30 de vîrfuri mai însemnate printre care : Retezatul (2 484 m), Peleaga (2 509 m), Virful Mare (2 458 m), Păpușa (2 502 m), Bucura (2 436 m) etc.

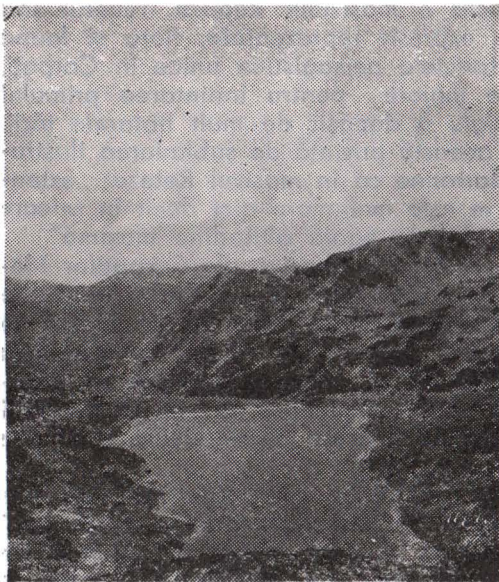
Osatura masivului Retezat este formată din două șiruri paralele de munți, cu direcția nord-est, sud-vest, care sînt legate printr-o singură creastă înaltă, Custura Păpușii, reprezentînd linia de despărțire a celor două mari riuri, Riul Bărbat și Lăpușnicul, afluent al Riului Mare. Sistemul hidrografic al acestor două riuri, la care se adaugă unul mai mic, Valea Nucșorului, aparține în întregime bazinului Streiului. Aceste riuri reprezintă de altfel și principalele căi de acces spre centrul masivului.

Substratul geologic al masivului aparține cristalinelui autohton, străpuns de puternice intruziuni granitice (Retezatul Mare), la care se

asociază pe latura de sud o zonă de calcare mezozoice, extrem de interesantă din punct de vedere fitogeografic, numită Retezatul Mic.

Intensa glaciațiune cuaternară este evidențiată în masivul Retezat de către depozitele morenice, cât și de amploarea extinderii circurilor glaciare, care au adăpostit ghețari gigantici. S-au identificat astfel urmele a 18 ghețari în Retezat (în afară de ghețarii de circ), cu o lungime ce întrece pe cea a ghețarilor cuaternari din restul Carpaților meridionali (Bucegi, Făgăraș). Amintim că ghețarul Lapușnicului avea o lungime de 9-10 km iar al Nucșorului 7 km. Grosimea gheții lor era de 200-300 m. La fel de masivi erau și ghețarii de circ: Bucura cu o suprafață de aproximativ 8 km², Custura cu o suprafață de aproximativ 10 km² și Judele cu o suprafață de aproximativ 12 km².

Cele mai spectaculare efecte ale acestei glaciațiuni le constituie morenele de diferite tipuri, dar mai ales lacurile glaciare înconjurată de enorme blocuri de grohotișuri. Există 82 de lacuri în Retezat, aproape toate de origine glaciară. Cel mai complex și mai grandios este imensul amfiteatru al Bucurei, care cuprinde mai multe lacuri din care cel mai frumos este marele lac Bucura, la o altitudine de 2041 m și cu o suprafață de peste 10 hectare. Mai multe lacuri de dimensiuni mai reduse sînt cuibărite pe treptele amfiteatrului sau în circurile laterale. Ele sînt înconjurată de stînci rotunjite (roches moutonnées) și praguri morenice, îmbrăcate de verdeța jnepenilor și a tufelor de smirdari.

Lacul Bucura (Colecția foto C.M.N.)

Al doilea loc ca mărime după Bucura este Zănoaga (9,5 ha) la 1973 m altitudine și cu o adîncime de 22 m iar al treilea Tăul Negru la 2014 m altitudine, cu o suprafață de 7 ha este cel mai adînc (25 m). Din aceste lacuri, alimentate de izvoare puternice, pornesc torente tumultuoase cu cascade în serie, suspendate deasupra prăpastiei, cum este cea a Birlei (80 m) sau cea din Ciumul Mare (150 m).

Vegetația exuberantă și încă puțin modificată în centrul masivului conferă un peisaj caracteristic Retezatului. După ultimele cercetări flora Retezatului are aproape 1200 specii vasculare, provenite din diferite obirșii fitogeografice.

Începînd de la poalele muntelui și ridicîndu-se pînă în etajul subalpin pădurile din Retezat prezintă aspecte și compoziții variate. Pe marginea riurilor întîlnim cele două specii de arîn (***Alnus glutinosa*** și ***Alnus***

incana) iar în locurile mai adăpostite se înfiripează o vegetație cu caracter termofil în care se întâlnește mojdreanul (**Fraxinus ornus**), teiul (**Tilia cordata**) și chiar nucul subsontan care urcă pînă la 600 m. După făgetele exuberante, care depășesc uneori altitudinea de 1400 m urmează molidșurile compacte care pot ajunge pînă la 1800 m. Peisajul subalpin este dominat de întinsele jnepenișuri care cuprind populații de **Pinus cembra**, cu vârste și dimensiuni impresionante, care pot ajunge pînă la 1,50 m diametru. O trăsătură distinctivă a florei Retezatului o constituie diversitatea populațiilor de **Hieracium**, reprezentate prin numeroase specii endemice; în privința acestui gen Retezatul se comportă ca un adevărat centru genetic în care se formează și acum noi specii. Remarcăm de asemenea, și alte specii endemice ca **Draba dorneri**, **Barbarea lepuznica**, **Poa insolita**, **Poa lepuznica** etc.

Nu mai puțin interesantă este și fauna Retezatului. Căprioarele și mistreții se află încă în număr mare, urșii încă pot fi întilniți adesea prin zmeurișuri și jnepenișuri. Dintre răpitoare se mai întilnesc jderul, pisica sălbatică și risul, lupul se întilnește mai ales pe versantul sudic al Retezatului. Dar cel mai caracteristic mamifer al marilor înălțimi rămîne capra neagră (**Rupicapra rupicapra**). Lumea păsărilor este reprezentată prin cocoșul de munte (**Tetrao urogallus**), găinușa de munte, potîrnichea etc. O mîndrie a avifaunei Retezatului a constituit-o în secolul trecut prezența marilor păsări răpitoare, azi dispărute. Astfel fostul stăpîn al înălțimilor alpine, vulturul bărbos (**Gypaëtus barbatus aureus**), a dispărut din Retezat, ca și din restul Carpaților meridionali, încă de la sfîrșitul secolului trecut.

Era cu neputință ca odată cu primele acțiuni de ocrotire a naturii din țara noastră, să nu se fi îndreptat atenția specialiștilor spre acest grandios masiv al Carpaților meridionali. Primul act prin care se cere înființarea unei rezervații întinse în masivul Retezat aparține Grădinii botanice a Universității din Cluj și este adresat Direcțiunii generale pentru reforma agrară din Cluj fiind semnat de profesorul Alexandru Borza, directorul acestei grădini. Avînd acordul de principiu al acestui for agricol, profesorul Borza se adresează în continuare Ministerului Agriculturii și Domeniilor, Casei centrale a cooperației și improprietăririi sătenilor, solicitînd ca, odată cu prilejul reformei agrare, să se alcătuiască „o întreagă rețea de rezervațiuni, parcuri naturale și monumente ale naturii puse sub protecția unor legi speciale, care trebuie să vină și sub ocrotirea unui oficiu central special, cu consilieri în toate provinciile țării și cu epitropia înțelegătoare a Ligii naționale pentru protecțiunea monumentelor naturii”. În rîndul acestora, primul indicat a fost parcul național din Munții Retezat.

În același an, în precizarea terenurilor ce urmează să fie rezervate de către fiecare consilierat agricol județean se află următorul text, însoțit de o schiță de hartă: „Regiunea superioară a Retezatului trebuie transformată într-un grandios parc național, o rezervațiune științifică importantă, prin adăpostirea și apărarea de orice stricăciuni a vegetației și a lumii sale animale. Rezervațiunea aceasta ar cuprinde terenul dintre piscurile și crestele de munte Zănoaga–Peleaga–Bucura și mărginite spre sud de Valea Lăpușnicului, anexîndu-i-se și micul masiv calcaros Paltina din

stinga Lăpușnicului Mare". Aceste propuneri au fost trimise și Casei centrale ale cooperăției din Ministerul Agriculturii și Domeniilor.

Dar răspunsul primit la aceste întîmpinări a fost negativ, deoarece o parte din Munții Retezatului fusese deja atribuită vechilor proprietari, iar o alta comunelor ca pășune comunală. În fața acestei situații, care arăta că problema înființării rezervațiilor, inclusiv a Parcului național Retezat, nu se poate soluționa pe baza legilor existente, s-a născut ideea întocmirii unui proiect de lege pentru ocrotirea monumentelor naturii și instituirea unei comisii a acestora.

Acest proiect, pornit din inițiativa profesorului A. Borza și profesorului Emil Racoviță, cu consultarea reprezentanților Societăților de științe din Cluj, de Științe naturale din Sibiu, cit și a două societăți vânătoarești a fost înaintat ministerului de pe atunci al agriculturii și domeniilor, ca să fie prezentat în fața corpurilor legiuitoare.

Concomitent și în anii următori (1925-1926), cu toată bunăvoința arătată de Consilieratul agricol al județului Hunedoara, tratativele cu proprietarii particali n-au dus la nici un rezultat favorabil.

În acest impas au intervenit lucrările întiului Congres al naturaliștilor, ținut la Cluj (18-21 aprilie 1928), sub președinția profesorului Emil Racoviță. În una din ședințele sale Congresul a votat în unanimitate o moțiune din care reproducem partea referitoare la crearea parcului național Retezat :

„Congresul Naturaliștilor din România avînd în vedere :

1. Proiectul existent de a înființa într-o regiune a Munților Retezat un parc național ca monument al naturii ;

2. Faptul, că masivul Retezat este de o excepțională bogăție floristică și faunistică ;

3. Faptul, că este aproape unica regiune din țară în care vegetația se află în starea ei naturală, adică în echilibru biologic cu ierbivorele numai sălbatice, căci foștii proprietari opreau cu strictețe pășunatul vitelor domestice;

Considerînd că :

4. Devastarea prin pășunat chiar vremelnic a unui „material” de cercetări științifice, unic prin felul său, ar fi dovada unei lipse de prevedere și de competență nescuzabile;

5. Toți naturaliștii români ar cădea sub grea răspundere atît națională cit și internațională dacă nu s-ar opune hotărit unei asemenea devansări;

6. Politicienii demagogi stîrnesc pe locuitorii din vecinătatea Retezatului ca să reclame libera pășunare pe tot masivul;

Hotărește :

Să roage atît pe domnul Președinte al Consiliului cit și pe domnul Ministru de Domenii, să binevoiască a opri imediat pășunatul, pescuitul, vinatul și tăjerea pădurii în acea regiune a masivului Retezat, care este deja delimitată la Casa centrală a împrietăririi în vederea înființării unui parc național în acest masiv.

Această oprire de pășunat să fie menținută cu strictețe pînă ce Legea monumentelor naturii va fi votată și pusă în aplicare”.

Sub imboldul acestei mițiuni naturaliştilor și iubitorii naturii au desfășurat o intensă activitate de lămurire a opiniei publice iar sub auspiciile Institutului botanic din Cluj s-a continuat atit explorarea științifică a Retezatului, cît și de cunoaștere a stărilor de proprietate și folosință economică a Retezatului.

Totuși, noi greutăți din cauza proprietărilor particulari potrivnici înființării parcului național și a formalismului birocratic au împiedicat realizarea propunerilor din mițiunea Congresului naturaliştilor pînă la promulgarea legii pentru protecția monumentelor naturii din 1930, com-pletată cu legea modificatoare din 1933.

În temeiul acestei legi s-a înființat Comisiunea Monumentelor Naturii la București, în cadrul Ministerului Agriculturii și Domeniilor, și apoi Biroul științific la Cluj și comisiuni regionale, printre care și Comisiunea Monumentelor Naturii pentru Ardeal din Cluj. Odată cu apariția legii pentru protecția monumentelor naturii toate problemele privitoare la Parcul național Retezat au intrat în competența Comisiunii Monumentelor Naturii pentru Ardeal. Această comisie a aprobat convocarea unei ședințe care urma să se țină la Deva, cu participarea tuturor celor interesați, pentru stabilirea în linii generale a limitelor și condițiilor în care se va înființa Parcul național Retezat.

Ședința s-a ținut la 12 noiembrie 1933 la prefectura din Deva, unde au fost prezenți, în afară de profesorul Al. Borza, președintele Comisiunii Monumentelor Naturii pentru Ardeal toți conducătorii autorităților și instituțiilor din Deva, reprezentanții forurilor leguitoare ca și ai diferitelor societăți și persoane particulare. Expunerea profesorului Borza asupra lucrărilor pregătitoare pentru înființarea parcului național, a însemnătății științifice naționale și internaționale a acestui monument al naturii și dis-cuțiile la care au luat parte diferiții reprezentanți au avut drept urmare întocmirea unui proiect de rezoluție de către Comisiunea Monumentelor Naturii pentru Ardeal.

Proiectul a fost adoptat de Comisiunea centrală din București în 1934 iar constituirea Parcului național al Retezatului a fost publicată în Buletinul Comisiunii Monumentelor Naturii (Nr. 1-4, 1935) care re-pro-duce textul jurnalului Consiliului de Miniștri Nr. 593 din 22 martie 1935.

Regulamentul de funcționare și administrare, prevăzut în Jurnalul Consiliului de Miniștri, întocmit de profesorul Emil Racoviță pe baza crite-riilor expuse în îndreptarul său asupra monumentelor naturii (publicat în Buletinul Comisiunii Monumentelor Naturii Nr. 1.4, 1933, p. 4-7) n-a intrat însă în vigoare din cauza unor obiecții juridice asupra proprietăților în litigiu. Prevederile acestui regulament privesc interzicerea defrișării pădurilor, a vînatului rîsului și păsărilor declarate ca monument al naturii, reglementarea vînațoarei caprei negre și a pescuitului păstrăvilor. Din punct de vedere administrativ au fost prevăzute locurile unde se pot construi cabane turistice și instala corturi, diferitele amenajări (drumuri, marcaje, adăposturi), componența administrației parcului național etc. Astfel încă de la începutul anului 1934 Comisiunea Monumentelor Naturii pentru Ardeal hotărăște ca marcajul drumurilor și potecilor cît și instalarea tabelor indicatoare în cuprinsul Parcului național al Retezatului să fie interzise tuturor societăților turistice. De altfel, dezvoltarea pe care o ia turismul după 1930 în Retezat, determină Comisiunea Monumentelor

Naturii să reintină în legătură cu locul unde urma să se construiască cabane de adăpost în acest masiv.

Declanșarea celui de al doilea război mondial și urmările sale nefaste, asociate la unele calamități naturale (avalanșe, incendii) au pus la grea încercare situația Parcului național al Retezatului. Astfel în primăvara anului 1944 avalanșele din văile Pietrile și Galeșul au adus prejudicii însemnate vegetației forestiere și îndeosebi asupra exemplarelor bătrâne de **Pinus cembra**.

Incendiile din toamna anului 1943 au distrus mari suprafețe de molid și jepi pe fața Lăpușnicului Mare și în jurul stinei Pelegii. Timp de 3 săptămîni focul a bintuit în diferite locuri din Retezat, fiind necesară intervenția unităților militare pentru limitarea și stingerea incendiilor. Primejdia incendiilor a revenit în vara secetoasă din 1946, cuprinzînd mari suprafețe de pădure, printre care și acelea din preajma casei de adăpost Pietrile. În multe cazuri întinderea pagubelor s-a datorat atît secetei cit și ciobanilor care au dat foc pădurii, spre a-și mări locurile de pășunat. La aceste calamități s-au adăugat și înmulțirea cazurilor de braconaj în privința vînătorii și a pescuitului.

Stăruitoarea activitate a oamenilor de știință și a iubitorilor naturii nu a dat roadele necesare în timpul vechiului regim, din cauza dreptului de proprietate și folosință a unei însemnate părți din teritoriul Retezatului și a puținului interes pentru ocrotirea naturii arătat de organele administrative, la care s-au mai adăugat urmările nefaste ale celui de al doilea război mondial.

Prin trecerea Comisiei pentru ocrotirea monumentelor naturii sub auspiciile Academiei Republicii Socialiste România, organizarea acțiunilor de ocrotirea naturii din țara noastră a intrat într-o nouă fază. Decretul lege nr. 237/1950 pentru ocrotirea monumentelor naturii, completat cu H.C.M. nr. 514/1954 și regulamentul său de aplicare a permis să se ia măsuri eficace de ocrotire în Parcul național Retezat, în colaborare strînsă cu instituțiile interesate. Între acestea locul de frunte îl ocupă Ministerul Economiei Forestiere și Materialelor de construcții, Ministerul Agriculturii, Industriei Alimentare și Apelor și, îndeosebi, Consiliul Popular al județului Hunedoara.

Datorită acțiunii concertate a acestor instituții s-a ajuns într-o mare măsură la punerea în aplicare a principiilor fundamentale de ocrotire, preconizate de Emil Racoviță în 1934, înscrise de altfel și în Lista Națiunilor Unite a parcurilor naționale și a rezervațiilor analoge, întocmită de Uniunea Internațională pentru Conservarea Naturii (U.I.C.N.). Ca parcul să poată beneficia de un regim de protecție generală împotriva oricărei exploatări, era necesar să se garanteze integritatea teritoriului său față de aceste exploatări, care-i primejduiesc echilibrul biologic.

Prin convenția încheiată cu organele agricole s-a interzis complet pășunatul, începînd din 1955, în unele zone din parcul național și s-a limitat în altele, permițînd astfel să se adopte criteriul zonării. Prin această zonare, s-a creat în 1955 o rezervație integrală (zona științifică), de 1840 ha, restul suprafeței parcului (11 160 ha) formînd a doua zonă de protecție. Limitele acestei rezervații integrale sînt încadrate între următoarele puncte : Gura Zlata — Valea Zlătuia — Scoaba Retezatului — Virful Retezat — Șeaua Retezatului — Virful Bucura — Poarta Bucu-

rei — Virful Judele — Virful Birlea — Virful Şesele Mari — Virful Şesele Mici — Virful Zănoaga și Cioaca Aradeşului, coborînd apoi pe pîriul Turcului, afluent al Zlătuii pînă la Gura Zlata.

În rezervația integrală, destinată conservării ecosistemelor naturale în starea lor autentică și cercetărilor științifice, cu un regim strict de protecție, este interzisă orice exploatare (pășunat, exploatarea forestieră sau miniere, vînătoare, pescuitul, culegerea fructelor), evitîndu-se zărmotele spre a nu tulbura liniștea faunei etc. Sînt admise, cu avizul Comisiei Monumentelor Naturii, numai extragerea doborîturilor de vînt, spre a se menține igiena arboretului și spre a se preîntîmpina instalarea insectelor dăunătoare. De asemenea, nu sînt permise : focul, instalarea de campamente. Turiștii pot străbate rezervația integrală, fără a poposi, cu autorizația prealabilă a Comisiei Monumentelor Naturii.

Un regim de ocrotire mai puțin riguros se aplică în ceea ce privește exploatarea în zona a 2-a de protecție, cu funcție social-economică, destinată îndeosebi practicării turismului. Astfel, aici sînt admise : pășunatul în anumite văi și goluri de munte pe o durată de două luni (între 30 iunie — 31 august), cu restrîngerea treptată a șeptelului, operațiuni de igienă în domeniul forestier, pescuitul în unele lacuri alpine cu permisiune specială eliberată de organele silvice, culegerea fructelor. Vînătoria este oprită și în această zonă.

Fără îndoială că afluxul turistic crescînd, insuficiența cabanelor lipsa unor locuri de camping bine organizate ca și comportarea turiștilor, au adesea o influență dăunătoare atît asupra peisajului cit și a liniștei de care trebuie să se bucure fauna din această zonă.

Urmările interzicerii totale a pășunatului n-au întîrziat să se arate, îndeosebi în zona de sub muntele Şesele, a cărei floră s-a refăcut în cîțiva ani, creîndu-se și condiții favorabile pentru diseminarea naturală a zîmbrului (**Pinus cembra**). Cu sprijinul competent și energic al direcției Întreprinderii pentru executarea lucrărilor pentru ameliorarea pajiștilor din județul Hunedoara, începînd din 1973, s-a interzis pășunatul în complexul glaciar al Bucurii ca și pe Valea Stînișoara. În cel mai scurt timp capacitatea naturală de regenerare a vegetației naturale nu a întîrziat să-si arate efectele : cirul glaciar al Bucurii a devenit o pajiște multicoloră, în care noianul smirdarilor zmâlțuiesc compact povîrnișurile stîncose.

Măsurile de pază și control au putut fi intensificate în același timp, creîndu-se un corp de paznici înscriși în bugetul Academiei Republicii Socialiste România, și printr-o colaborare cu organele fostului Sfat Popular al regiunii Hunedoara și cele silvice. Dintre realizările obținute pe baza acestei colaborări menționăm îndeosebi construirea cu fonduri alocate de fostul Sfat Popular al regiunii Hunedoara, a cabanei paznicului de la Gura Zlata, a punctelor de observație de la Gura Zlata, Rotunda și Pietrele, care contribuie și la cercetarea științifică.

Dar obiectivul principal, urmărit de către Comisia Monumentelor Naturii, după realizarea zonării și asigurarea pazei a fost crearea unor condiții care să faciliteze cercetările științifice în cuprinsul parcului național, ca și în restul masivului Retezat.

Prin izolarea sa, lipsit de căi și mijloace bune de comunicații, de baze de adăpost și aprovizionare, în perioada de constituire și de primă

organizare, masivul Retezatului a oferit puține condiții prielnice pentru o cercetare științifică aprofundată.

În această perioadă critică, apar totuși studiile fitosociologice ale profesorului Al Borza (1934), și cele ale lui L. Dioszegy (1930), asupra lepidopterelor. Dar cuprinzătoarea lucrare „Flora și vegetația Retezatului”, a acad. E. I. Nyárády, rod al unor îndelungate cercetări din această perioadă, apare însă abia în 1958. La acestea se pot adăuga lucrări de interes strict geologic (N. Gherasi, 1937 ; N. Pavelescu, 1953), ca și promițătoarele rezultate ale primelor explorări speologice în zona calcaroasă din Retezat Mic.

Încă din 1961, Comisia a obținut, cu sprijinul Sfatului Popular al Regiunii Hunedoara, două camere în cantonul pastoral de la Gura Zlata, ca bază de adăpost și cercetare științifică pînă la construirea unei case-laborator în rezervația integrală. Temelia acestei case-laborator s-a pus în toamna anului 1961, la o altitudine de 1 780 m, ceva mai sus de confluența pârâielor Gemelele și Rovine, la numai 20 minute de lacul Gemelele.

Depărtarea de Gura Zlata (10 km, care se străbat în 3-4 ore), terenul accidentat, dăinuirea îndelungată a zăpezii, lipsa unor căi de comunicație în afara potecilor pierdute în umbra pădurii și copșeșite de vegetația impenetrabilă a jepilor, constituie condiții puțin favorabile pentru desfășurarea scopului Comisiei Monumentelor Naturii. De aceea a fost necesară refacerea singurei poteci mai accesibile de la Gura Zlata la Gemelele, prin înlăturarea arborilor doborîți, curățirea și consolidarea potecii pe anumite porțiuni, peste grohotișuri sau pante inaccesibile, construirea de podețe etc. Pe această cărare a fost transportată cea mai mare parte din materialul de construcție (cărămidă, nisip, var, fierărie etc.), iar mai tîrziu întreaga zestre a casei, folosindu-se caravane de cai și oameni însoțitori.

Terminată în 1964, datorită sprijinului acordat de organele Sfatului Popular regional și ale Direcției silvice din Deva, cît și muncii fără preget a corpului de pază și control al Comisiei Monumentelor Naturii, căruia i-a revenit îndeosebi sarcina organizării transportului, casa-laborator „Gemelele” a fost pusă la dispoziția cercetătorilor științifici în 1965. Orientată spre sud-vest, lipsită de curenți, casa-laborator „Gemelele” este compusă dintr-o terasă, sală laborator, magazie de sticlărie de laborator și chimicale, spălător, bucătărie și camera cabanierului (la parter), o cameră cu paturi comune și o cameră cu două paturi (la etaj). Încălzirea se face cu lemne în sobe de teracotă, iar curentul electric este în curs de instalare. Această casă-laborator poate oferi adăpost la 15 cercetători și este înzestrată cu binoculare, microscop, chimicale, materiale de cercetare și o mică bibliotecă.

Cu ajutorul Subcomisiei Monumentelor Naturii de la Cluj, în 1973, în această casă-laborator, s-au pus bazele unui ierbar general al florei Carpaților (Herbarium Florae Carpatorum), care cuprinde deja aproape 4 000 coli. În cea mai mare măsură în acest ierbar este reprezentată flora masivului Retezat, ca și a munților învecinați, dar și cea din alte masive ale Carpaților românești.

În ultimele două decenii cercetarea științifică a Parcului național Retezat a fost promovată și coordonată de Comisia Monumentelor Na-

Casa-laborator Gemenele (foto Val. Pușcaiu)

turii din cadrul Academiei Republicii Socialiste România și Subcomisia Monumentelor Naturii de la Cluj, în colaborare cu Institutul central de biologie, Centrul de cercetări biologice din Cluj, Institutul de geografie al Academiei, Facultățile de biologie din Cluj și București. În ultimii ani aceste cercetări s-au realizat pe baza unor contracte de cercetare științifică.

În afară de studiile botanice, finalizate într-o monografie aflată în curs de editare, sînt în curs de realizare alte lucrări de botanică și istoria vegetației, zoologie, ecologie vegetală și animală, sub auspiciile instituțiilor amintite.

Posibilitatea desfășurării unor studii mai ample, în locuri încă puțin cercetate, este acum mult ușurată datorită existenței casei-laborator „Gemenele”, cit și a celor trei puncte de observație existente astăzi la Gura Zlata (800 m alt.), în apropierea intrării de vest în parcul național, Rotunda (1 100 m alt.) pe valea Lăpușnicului Mare, care înlesnește accesul spre Lunca Berhinei și lacurile din căldarea Bucurii și Pietrele (1 480 m alt.), punct de plecare pentru cercetarea versantului nordic al Retezatului.

Paralel cu activitatea organizatorică și științifică în Parcul național Retezat, s-a desfășurat și o intensă activitate social-culturală pe tîrîm

obțesc. Atragerea tuturor categoriilor de cetățeni și îndeosebi a tineretului pentru cunoașterea însemnătății științifice, educative și recreative a parcului național ca și necesitatea respectării măsurilor ce trebuiesc luate pentru o bună ocrotire a fost una din preocupările principale ale organelor Comisiei Monumentelor Naturii în colaborare cu Consiliul județean de ocrotirea naturii și alte instituții interesate. Această activitate s-a realizat prin conferințe ținute la școlile din județul Hunedoara, în diferite orașe și stațiuni balneare din țară, expuneri însoțite de diapozitive pentru turiști, folosirea presei și a emisiunilor de radio, expozițiile documentare organizate de Comisia Monumentelor Naturii în diferite orașe din țară, diferitele articole și publicații.

O contribuție deosebită la cunoașterea Parcului național Retezat, au adus-o vizitele oamenilor de știință din diferite țări, ca Anglia, Bulgaria, Cehoslovacia, Danemarca, Elveția, Franța, Italia, Iugoslavia, Republica Democrată Germană, Republica Federală Germania, Olanda, Polonia, Suedia, Statele Unite ale Americii, Ungaria, Uniunea Sovietică etc. Adăugăm că lucrările celui de al 3-lea simpozion al specialiștilor din țările socialiste, care s-a ținut la Cluj, în septembrie 1968, cu tema „Recreația și turismul în parcurile naționale și rezervațiile analoge”, și-a încheiat lucrările în Parcul național Retezat, cu participarea unor numeroși oaspeți din Republica Democrată Germană, Polonia, Ungaria și Cehoslovacia.

Semnificative sînt impresiile unor disinși oameni de știință străini, care au vizitat în ultimii ani Parcul național Retezat. Menționăm pe acelea care au fost semnate de Harry A. Goodwin și Robert M. Linn, din serviciul parcurilor naționale ale S.U.A., emeritul naturalist și ocrotitor al naturii Kai-Curry Lindahl, din Suedia și cunoscutul ornitolog Ioachim Steinbacher, din Republica Federală Germania.

„Parcul național Retezat, este cu adevărat maiestos și o dovadă a eforturilor Comisiei Monumentelor Naturii. Ar trebui lăsat așa cum este, neatins de desfășurările progresului tehnologic al omului, o dovadă a relațiilor sale cu mediul natural.

Conservaționiștii din lume sînt îndatorați guvernului din România și cetățerilor săi, pentru păstrarea acestui monument al naturii”. (Harry A. Goodwin, S.U.A., Casa-laborator „Gemenele”, 8 octombrie 1968).

„Am văzut multe parcuri naturale și deși sînt diferite fiecare și greu de comparat, Parcul național Retezat, este cu siguranță unul din cele mai frumoase din lume. Guvernul și poporul român, pot fi mîndri de acest mozaic de fenomene naturale păstrate — munți, lacuri, pîraie, codri de fag și molid. Călătoriile mele de aici îmi vor rămîne totdeauna în minte”. (Robert M. Linn, S.U.A., Casa-laborator „Gemenele”, 8 octombrie 1968).

„Dintre parcurile naționale europene, Parcul național Retezat, este fără îndoială, unul dintre cele mai importante. Rezervația integrală a acestui parc național are o mare însemnătate, căci ea conservă un ecosistem din partea de sud a Carpaților, care are valori științifice, educative și recreative de prim ordin”. (Kai-Curry Lindahl, Stockholm, Casa laborator „Gemenele”, 4 iulie 1969).

„Poziția cabanei se dovedește a fi o remarcabilă realizare tehnică, dacă avem în vedere lipsa de căi de acces carosabile. Amenajarea ei, corespunzătoare, cu camere de locuit și de lucru, cu utilaj de laborator

și de colectare, cu chimicale, microscop și literatură principală, îi permit să devină un adevărat centru de cercetări ecologice. Scopul acestor indicații este să atragem atenția asupra noii stațiuni de cercetări din Carpați, și să recomandăm efectuarea unui studiu acolo, care desigur că va fi permis și oamenilor de știință străini. Ei pot obține astfel o serie de cunoștințe cum rareori pot fi oferite în mijlocul unei naturi neatinse". (J. Steinbacher, din Natur und Museum, Frankfurt am Main, 1969, vol. 99, nr. 5).

Remarcăm de asemenea buna desfășurare a campingului organizat în Parcul național Retezat, de către Federația internațională a tineretului pentru studiul și conservarea naturii, cu concursul Comisiei Monumentelor Naturii, între 17-31 august 1970. Tineri naturaliști din Anglia, Republica Federală Germania, Olanda și delegați ai Cercului studențesc de ocrotire a naturii de la Universitatea din București, au făcut observații asupra florii și faunei Retezatului, au beneficiat de expunerile specialiștilor români și au ținut colocvii privitoare la conservarea naturii din România.

Intensificarea acțiunilor de ocrotirea naturii din țara noastră, așeză și Parcul național Retezat în noi lumini în care semnificațiile sale dobândesc rosturi tot mai importante. Experiența dobândită de oamenii de știință români prin crearea acestui parc național ne permite azi să proiectăm amenajarea unor noi parcuri naționale și naturale în alte masive ale Carpaților românești. Dar Parcul național Retezat, care a intrat deja în conștiința poporului nostru ca un patrimoniu naturalistic de o legitimă mândrie națională, trebuie să-și realizeze toate rosturile funcționale pentru care a fost creat.

La rîndul său importanța internațională a Parcului național Retezat, este confirmată și de faptul că figurează la loc de frunte între cele 16 rezervații din România, înscrise în „Lista Națiunilor Unite a parcurilor naționale și rezervațiilor analoge”, potrivit criteriilor stabilite de Uniunea internațională pentru conservarea naturii și a resurselor sale. Prin această consacrare prestigioasă, Parcul național Retezat, dobîndește semnificația unei contribuții naționale prin care statul nostru își aduce aportul său la crearea rețelei mondiale de parcuri naționale. Acest considerent, atrage de la început atenția asupra necesității ca regimul de protecție și de conservare al parcului să fie stabilit într-o deplină concordanță cu prevederile noii legi privitoare la protecția mediului înconjurător din țara noastră, ca și a recomandărilor Uniunii internaționale pentru conservarea naturii și a resurselor sale, care funcționează sub auspiciile O.N.U. și la care țara noastră este afiliată din 1958.

În conformitate cu prevederile Legii nr. 9/1973, privind protecția mediului înconjurător, normele pentru conservarea, întreținerea, explorarea științifică și paza Parcului național se stabilesc de către cel mai înalt for științific din țara noastră, de către Academia Republicii Socialiste România. Pe baza articolului 50 al aceste legi, Comisiei Monumentelor Naturii îi revin astfel sarcini mărite în privința organizării și exercitării controlului respectării dispozițiilor legale pe temeiul cărora s-a constituit parcul național.

Între cele mai urgente sarcini care revin Comisiei Monumentelor Naturii, este aceea a creerii unui organism de administrare proprie a

parcului național. De la început trebuie să subliniem că, în conformitate cu aceleași prevederi ale art. 50, din Legea nr. 9/1973, organismul de administrare al parcului va avea o dublă subordonare, fiind dirijat academic prin Comisia Monumentelor Naturii și de Comitetul Executiv al Consiliului popular județean prin Consiliul județean de acrotirea naturii.

Pentru împlinirea acestui deziderat, se impune crearea urgentă a unui consiliu științific alcătuit din specialiști desemnați de Academie și de Comitetul Executiv al Consiliului popular județean. Acestui consiliu îi va reveni sarcina de a îndruma și de a controla activitatea viitoarei administrații a parcului național. La rîndul său, pentru înființarea unei administrații proprii a parcului atît Comisia Monumentelor Naturii cît și Consiliul județean de ocrotire a naturii au făcut deja propuneri concrete. În expunerea de motive elaborată de Comisia Monumentelor Naturii se arată, că în cazul particular al Parcului național Retezat, singurul parc național al țării și unul dintre cele mai vechi din Europa, se cere o normare specială în raport cu importanța acestui obiectiv din punct de vedere social, cu funcțiile sale științifice și cu sarcinile extrem de dificile cu care va fi confruntat în viitorul apropiat (amenajarea hidroenergetică a Riului Mare). Schema acestui parc național, după propunerile făcute de N. Toniuc, secretarul științific al Comisiei Monumentelor Naturii, va trebui să aibe un efectiv de posturi cît de cît comparabil cu cel existent în cazul parcurilor naționale din Europa. De aceea în afara unui consiliu științific, care nu necesită forță de muncă salariată, este absolut necesară înființarea unei administrații a Parcului național Retezat (conform titlaturii adoptate în străinătate), sau a unei direcții a Parcului național Retezat, titlatură care s-ar apropia mai mult de structurile de organizare existente la noi. Schema acestui organism (organigrama), trebuie să cuprindă personal cu calificare superioară, personal cu studii medii și un corp de pază.

Apreciind realitatea din teren din momentul de față, după propunerile făcute de Comisia Monumentelor Naturii, o astfel de organigramă ar trebuie să cuprindă, în forma ei cea mai redusă, următoarele posturi :

1. director (cu pregătire de biolog sau inginer silvic) ;

2. conservator (titlatură adoptată în străinătate), echivalent ca pregătire cu profesiunea de biolog sau inginer silvic. Sint necesare două astfel de posturi, corespunzătoare celor două mari unități geomorfologice ale parcului ;

3. tehnicieni (studii medii), care să coordoneze activitățile în cele trei puncte principale de acces în Parcul național Retezat (Gura Zlata, Pietrile și Cîmpu lui Neag-Buta). Aceste trei posturi de tehnicieni ar rezolva și specificul unor activități de teren legate de a) conservarea faunei, b) conservarea florei, c) igiena și protecția ecosistemelor. Cei trei tehnicieni ar răspunde de asemenea de problemele legate de controlul și îndrumarea circulației turistice, respectarea regulamentelor de vizitare a zonelor de protecție din Parcul național Retezat, executarea și îndrumarea lucrărilor de amenajare, întreținere și funcționare a tuturor dotărilor din parc. În același timp viitorii tehnicieni își vor justifica necesitatea lor și prin sarcinile de observație asupra problemelor legate de menți-

neea actualului echilibru biologic din zonă, având atribuții echivalente unui laborant, întrucât ar avea de îndeplinit un rol important ca auxiliari ai cercetărilor științifice.

4. Corpul de pază. Particularitățile geomorfologice ale Parcului național Retezat permit rezolvarea pazei cu un număr redus de paznici. Deși potrivit practicii curente din silvicultură, la suprafața de 20 000 ha s-ar justifica un număr minim de 20 sau maximum 29 paznici, se apreciază că problemele de pază se pot rezolva printr-o arondare adecvată a sectoarelor de pază cu un personal de numai 12 paznici. Mărirea numărului de paznici se impune urgent deoarece lucrările de amenajare hidroenergetică a Rîului Mare sînt planificate să înceapă chiar în acest an și vor fi eșalonate pe o durată mai lungă (5-6 ani), reprezentînd un volum mare de investiții, o zonă întinsă de lucru și o forță de muncă care va lucra atît în cursul verii cît și iarna în interiorul Parcului național Retezat, cu un efectiv de aproximativ 3 000 persoane. Cu toate măsurile solicitate de Comisia Monumentelor Naturii, atît la nivelul fazei de proiectare cît și la nivelul fazei de execuție, efectuarea acestor lucrări va reclama o permanentă activitate de îndrumare, control și pază, pentru a reduce la minim efectele defavorabile determinate de aceste lucrări asupra ecosistemelor.

O altă problemă a cărei soluționare a întîrziat, o constituie extinderea actualului perimetru al Parcului național Retezat. Reamintim că un factor esențial în desăvîrșirea regimului de protecție al parcului național a fost elaborarea noului amenajament silvic din 1964, întocmit cu competență de inginerul Zeno Oarcea, aplicarea acestuia urmînd să se facă în funcție de regimul de protecție al celor două zone. În afară de realizarea unei încadrări cît mai potrivite în limite naturale, mărirea suprafeței Parcului național Retezat corespunde următoarelor cerințe :

— ca rezervația integrală să aibe și spre nord o zonă tampon (a 2-a zonă de protecție) ;

— ca să înglobeze în partea de sud regiunea calcaroasă de la nord de Jiul Romănesc, precum și întreg bazinul Lăpușnicului Mic, înconjurînd platforma Borăscu.

Zona situată la nord de valea Zlătui, între Gura Zlata, Casa Verde și culmea Picuiului, asigură o bună protecție vînatului mare, îndeosebi caprei negre, fiind și un bun refugiu pentru urși.

Zona de la sud, în Retezatul Mic, care include calcarele dintre Scorote și Albele, prezintă caractere fitogeografice particulare și o interesantă faună cavernicolă. Pe de altă parte întregirea bazinelor celor două Lăpușnice, pune sub ocrotire un fond forestier cu un bogat și variat efectiv cinegetic, avînd totodată și un rol însemnat în menținerea regimului hidrologic al Rîului Mare.

Suprafața parcului național după limitele preconizate în amenajamentul din 1964 este de 20 100 ha, din care 2 030 ha aparțin rezervației integrale. În 1974, pe baza unei interpretări judicioase a criteriilor de constituire a parcurilor naționale, inginerul Zeno Oarcea, propunea extinderea Parcului național Retezat, la cca. 52 000 ha, din care 32 000 ha sînt păduri (61 la sută), iar restul goluri de munte. Considerăm că aceste pro-

punerii sînt fundamentate de premise temeinice și în actualele condiții ale dezvoltării noastre social-economice sînt cu totul realizabile.

Intensificarea turismului ridică probleme din ce în ce mai complexe pentru conservarea integrității ecosistemelor din parcul național. Într-adevăr, activitatea turistică din ultimii ani începe să exercite o presiune tot mai accentuată asupra ecosistemelor naturale. Nu mai stăruim asupra amplitudinii într-o continuă creștere a efectelor nefaste ale „poluării turistice”; în această privință devin deja alarmante cantitățile în care sînt aruncate diferite deșeuri în numeroase dintre lacurile glaciare ale Retezatului.

Nu ar fi în rosturile sociale ale acestui parc să se impună anumite restricții în privința fluxului turiștilor. Se impun însă în modul cel mai energic măsuri pentru controlul și dirijarea maselor de turiști numai pe anumite trasee, care să le ofere un maximum de satisfacții estetice și prin care să se evite deteriorarea peisajului. Sînt cunoscute astfel, pe o scară din ce în ce mai largă consecințele negative ale campamentelor și instalării întîmplătoare a corturilor (tăieri de jnepeni pentru foc și așternut, săparea unor șanțuri în jurul corturilor, acumulări de deșeuri etc). Asemenea, consecințe negative care nu sînt în concordanță cu rosturile parcurilor naționale se vor putea evita în viitor prin stabilirea unor locuri, bine precizate, unde se vor putea instala corturi.

Traseele turistice vor trebui să fie marcate și prevăzute cu un sistem de table cu inscripții de avertizare. În aceeași măsură se impune însă necesitatea ca aceste trasee să fie prevăzute și cu table cu rol educativ și instructiv pentru turiști. Sîntem convinși că turiștii ar avea mult de cîștigat dacă traseele pe care le-ar parcurge ar fi prevăzute cu inscripții care să le ofere informații toponimice, explicații asupra unor fenomene geologice (circuri glaciare, morene, avene) sau asupra ecosistemelor pe care le întîlnesc.

Prin asemenea inițiative Parcul național Retezat, va putea deveni o adevărată universitate populară, care va contribui la dezvoltarea unui turism etic, unicul turism compatibil cu vremurile noastre. În această privință rămîn de o deosebită actualitate convingerile profesorului Borza (1933) : „Retezatul este din toate punctele de vedere, geologic și geografic, botanic și zoologic, un pămînt sfînt pentru știință în întregime sa, un monument sacru al naturii, cum nu mai există alte masive la fel în România”.

„În acest gigantic sanctuar al naturii, cu o întindere de cel puțin 100 kilometri pătrați, vor admira și studia minunile creațiunii, concentrate aici parcă din adîns, generațiile actuale și viitoare de naturaliști, turiști din țară și de peste hotare atrași de faima Retezatului. Aici își vor face educația patriotică și tinerimea : ea va sorbi în acești munți aerul de libertate, lăsat moștenire de craiul Decebal, și-și va umple sufletul său de mindrie, cunoscînd acest petec de pămînt unic în felul său, simbol al bogățiilor noastre naturale : Retezatul”.

Zăganul (*Gypaëtus barbatus grandis*) în Muzeul Brukenthal din Sibiu
(foto J. Fischer)

R é s u m é

Le massif de Retezat des Carpates roumaines comprend un grand parc national qui a pris naissance depuis 1935. Sa étendue d'aujourd'hui est de 13 000 hectares, dont 1840 hectares représentant la réserve intégrale, ou bien la zone scientifique. L'isolement et l'étendue compacte du parc national, les traces glaciaires si bien représentées, la flore et la faune si riches et si bien conservées ont soulevé l'intérêt de beaucoup des recherches scientifiques, qui ont devenu intensives dans le dernier temps.

Par suite des efforts de la Commission pour la protection des monuments de la nature, qui travaille dans le cadre de l'Académie de la République Socialiste de Roumanie, en 1965 a été achevé le bâtiment du laboratoire biologique qui se trouve près du lac de Gemenele à une altitude de 1770 m. Depuis 1973 les travailleurs scientifiques de la Commission des monuments de la nature y ont mis les bases d'un herbier général de la flore des Carpates roumaines (Herbarium Florae Carpatorum). L'auteur montre les perspectives du parc national dans le futur, en soulignant la nécessité d'élargir son territoire, aussi que celle de la réglementation de l'affluence touristique.